

Social Cohesion and Development

Vol 1, No 1 (2006)

Το πρόγραμμα EURONAT. Αναπαραστάσεις της Ευρώπης και του έθνους στις παρούσες και υπό ένταξη χώρες: ΜΜΕ, πολιτικά κόμματα και κοινωνία των πολιτών

Νίκος Κοκοσαλάκης

doi: [10.12681/scad.9010](https://doi.org/10.12681/scad.9010)

Copyright © 2016, Νίκος Κοκοσαλάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κοκοσαλάκης Ν. (2016). Το πρόγραμμα EURONAT. Αναπαραστάσεις της Ευρώπης και του έθνους στις παρούσες και υπό ένταξη χώρες: ΜΜΕ, πολιτικά κόμματα και κοινωνία των πολιτών. *Social Cohesion and Development*, 1(1), 101–103. <https://doi.org/10.12681/scad.9010>

Το πρόγραμμα EURONAT.

Αναπαραστάσεις της Ευρώπης και του έθνους στις παρούσες και υπό ένταξη χώρες: ΜΜΕ, πολιτικά κόμματα και κοινωνία των πολιτών

Το διεθνές, διεπιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα EURONAT, Representations of Europe and the Nation in Current and Prospective Member States: Media, Elites and Civil Society (2001-2004), χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με συμμετοχή 9 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Βρετανία, Γερμανία, Αυστρία, Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία). Συντονιστής του προγράμματος ήταν το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο (European University Institute) της Φλωρεντίας και εταίρος για την Ελλάδα το Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ) του Παντείου Πανεπιστημίου.

Στόχοι του προγράμματος ήταν η διεύρυνση και αναθεώρηση της γνώσης σχετικά με τις αναπαραστάσεις του έθνους και της Ευρώπης και της σχέσης μεταξύ τους, η διαπίστωση και ανάλυση του βαθμού συμβατότητας ή ασυμβατότητας μεταξύ εθνικής και ευρωπαϊκής ταυτότητας στις χώρες της έρευνας, η μελέτη, ανάλυση και αξιολόγηση των αναπαραστάσεων του έθνους και της Ευρώπης στα ΜΜΕ, τα πολιτικά κόμματα και την κοινή γνώμη, καθώς και η σχέση και αλληλεπίδραση μεταξύ τους, η σύγκριση διαφορών μεταξύ των χωρών της Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, καθώς και των χωρών της Βόρειας και Νότιας Ευρώπης και η συμβολή στη βαθύτερη κατανόηση των συγκλίσεων προς και αποκλίσεων από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ενοποίηση στις χώρες της έρευνας και την Ευρώπη γενικότερα.

Οι υποθέσεις εργασίας που τέθηκαν ήταν οι εξής:

Τα ιστορικά-αντικειμενικά και τα υποκειμενικά στοιχεία διαπλέκονται στενά μεταξύ τους στις αναπαραστάσεις του έθνους και της Ευρώπης και δεν μπορούν να χωριστούν στην πραγματικότητα.

Οι αντιλήψεις και στάσεις προς την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική και οικονομική ισχύ που κατέχουν οι χώρες μέλη και μη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, ασυμμετρίες οικονομικής και πολιτικής ισχύος αντανακλώνται επίσης στις αναπαραστάσεις της Ευρώπης και στις εθνικές ταυτότητες.

Ο χρόνος ένταξης των κρατών μελών (παλαιά και νέα μέλη) επηρεάζει τις αναπαραστάσεις της ευρωπαϊκής και της εθνικής ταυτότητας.

Τα πολιτικά κόμματα χρησιμοποιούν αντιλήψεις και αναπαραστάσεις της Ευρώπης και του έθνους για την προώθηση των εκλογικών τους προοπτικών και συμφερόντων.

Τα ΜΜΕ επηρεάζουν και σε σημαντικό βαθμό κατασκευάζουν αντιλήψεις, στάσεις και αναπαραστάσεις του έθνους και της Ευρώπης, τόσο στον πολιτικό χώρο όσο και στην κοινή γνώμη.

Τα ευρήματα της έρευνας σε μεγάλο βαθμό επαλήθευσαν αυτές τις υποθέσεις εργασίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να συμβουλευθούν ή να προμηθευθούν τις διάφορες εθνικές και συλλογικές εκθέσεις του προγράμματος στο web site: www.iue.it/RCH/Euronat. Τα αποτελέσματα, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, δημοσιεύθηκαν επίσης σε διάφορα βιβλία και άρθρα.

Η έρευνα στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες του προγράμματος, διεξήχθη σε τρεις άξονες: Στα ΜΜΕ, στα πολιτικά κόμματα και στους πολίτες, αφού προηγήθηκε ιστορική μελέτη της διαμόρφωσης της νεοελληνικής ταυτότητας, σε σχέση με την Ευρώπη. Η έρευνα πεδίου στα ΜΜΕ περιέλαβε μελέτη της εθνικής και ευρωπαϊκής ταυτότητας σε συγκεκριμένα γεγονότα και θέματα, όπως παρουσιάστηκαν στις εφημερίδες (Ελευθεροτυπία, Το Βήμα, Καθημερινή, Απογευματινή και Ριζοσπάστης), καθώς

και ανάλυση σχετικών εκπομπών και δελτίων ειδήσεων στα κανάλια της τηλεόρασης NET και Mega.

Η έρευνα πεδίου στα κόμματα περιέλαβε ανάλυση των προγραμμάτων των κομμάτων, όπως προκύπτουν από επίσημα και ανεπίσημα έγγραφά τους, από ομιλίες και τοποθετήσεις των αρχηγών τους στη Βουλή και εκτός Βουλής και από ανάλυση των πρακτικών της Βουλής για σχετικά θέματα την περίοδο 2001-2003.

Η έρευνα για τους πολίτες περιέλαβε δημοσκόπηση χιλίων ατόμων σε πανελλήνιο επίπεδο, που διεξήγαγε το Ευρωβαρόμετρο για το πρόγραμμα, καθώς και συνεντεύξεις εις βάθος στην Αθήνα, τη Θήβα και τη Ζάκυνθο.

Τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα πεδίου αναλύθηκαν, συστηματοποιήθηκαν και αξιολογήθηκαν στα πλαίσια συγκεκριμένων επιστημονικών μεθόδων και θεωριών.

Τα ευρήματα της ελληνικής έρευνας μπορούν να συνοψισθούν στα επόμενα: Μετά τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους, υπάρχει στενή διαλεκτική σχέση μεταξύ ελληνικής ταυτότητας και Ευρώπης. Για την Ελλάδα, αυτή είναι μια ιδιόμορφη σχέση εξάρτησης και ασυμμετρίας και χαρακτηρίζεται από εντάσεις, αντιφάσεις και πολύπλοκο σύνδρομο. Οι εντάσεις και αντιφάσεις όμως δεν είναι απόρροια κάποιας ασυμβατότητας μεταξύ ελληνικής και νεωτερικής ευρωπαϊκής ταυτότητας, αλλά δημιουργούνται κυρίως από πολιτικο-οικονομικούς παράγοντες και συγκυρίες και από τη διαδικασία και προσπάθεια μεταμόρφωσης μιας μακράς διαχρονικής πολιτισμικής κληρονομιάς σε σύγχρονη πολιτική ταυτότητα.

Με την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η σχέση αυτή αλλάζει ριζικά και μετατρέπεται, τουλάχιστον θεσμικά, σε συμμετρική εταιρική σχέση. Τώρα η μοίρα της Ελλάδας φαίνεται αχώριστη από τη μοίρα της Ευρώπης. Παραδόξως, αυτό, αντί να σημαίνει την εξασθένηση της ελληνικής ταυτότητας, μπορεί να σημαίνει την ενίσχυσή της μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όπου το κοινό οικοδομείται πάνω στο διαφορετικό.

Τα πολιτικά κόμματα, εκτός του ΚΚΕ, που είναι αντίθετο στην Ε.Ε. γενικά, στηρίζουν τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας, όμως αυτό φαίνεται να γίνεται περισσότερο με κομματικά κριτήρια και συμφέροντα, παρά με βάση μια βαθύτερη ανάλυση της διαλεκτικής σχέσης εθνικής και ευρωπαϊκής ταυτότητας και των προοπτικών αυτής της σχέσης.

Τα ΜΜΕ επίσης, και η τηλεόραση ιδιαίτερα, φαίνεται να παρουσιάζουν και σε έναν βαθμό να κατασκευάζουν την εικόνα της εθνικής ταυτότητας και τη σχέση της με την Ευρώπη περισσότερο στα πλαίσια του τηλεοπτικού και επικοινωνιακού ανταγωνισμού και λιγότερο με βάση μια βαθύτερη θεώρηση και αντικειμενική παρουσίαση αυτής της σχέσης. Έτσι, συχνά αναπαράγουν ιστορικά στερεότυπα και σύνδρομα, που υπάρχουν βέβαια ακόμη στην ελληνική κοινωνία, όμως δεν αποδίδουν τη ρευστότητα και την πραγματική μεταμόρφωση που παρουσιάζει η ελληνική ταυτότητα στη σχέση της με την Ευρώπη.

Η ρευστότητα αυτή έγινε φανερά στα ευρήματα της έρευνας, στα πλαίσια των αντιλήψεων, στάσεων και διαθέσεων των Ελλήνων πολιτών για την εθνική τους ταυτότητα και τη σχέση της με την Ευρώπη και την Ε.Ε. Οι απόψεις των ερωτωμένων ήταν ξεκάθαρες και ιδιαίτερα διαφωτιστικές του τρόπου με τον οποίο οι απλοί πολίτες κατανοούν, διαισθάνονται και βιώνουν αυτή τη σχέση στην καθημερινή ζωή και εμπειρία τους.

Οι γνώσεις των πολιτών για τα ευρωπαϊκά θέματα, τους Ευρωπαίους και ιδίως για τους θεσμούς και τον τρόπο λειτουργίας της Ε.Ε. φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ισχνές και βασίζονται κυρίως σε εντυπώσεις και στερεότυπα. Όμως, επί της ουσίας, το ενδιαφέρον τους γι' αυτά τα θέματα αποδείχτηκε ιδιαίτερα έντονο και οι απόψεις, στάσεις και εμπειρίες τους, ιδιαίτερα σημαντικές για τη χάραξη ευρωπαϊκής πολιτικής, τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο.

Πάνω απ' όλα, εκείνο που έγινε ξεκάθαρο από την έρευνα είναι ότι οι πολίτες αισθάνονται

άμεσα και έντονα το δημοκρατικό έλλειμμα που υπάρχει στις διαδικασίες συμμετοχής τους στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, σε όλα τα επίπεδα. Εκφράστηκε έτσι ένας γενικός ευρωσκεπτικισμός, που είναι άλλωστε φανερός και στη σημαντική αποχή τους από τις ευρωεκλογές.

Οι στάσεις και διαθέσεις των ερωτωμένων προς την εθνική τους ταυτότητα και την Ευρώπη μπορεί να χωρισθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες: Η πρώτη, η πολυπληθέστερη, μπορεί να ονομασθεί ελληνοκεντρική. Δίνει προτεραιότητα στην εθνική ταυτότητα σε σχέση με την ευρωπαϊκή, βρίσκεται σε ανοικτή διαλεκτική σχέση με την Ευρώπη, την Ε.Ε. και τον κόσμο και βλέπει το μέλλον της Ελλάδας αχώριστο από εκείνο της Ευρώπης. Η δεύτερη κατηγορία, που αντιπροσωπεύει μικρή μειονότητα, θα μπορούσε να ονομασθεί ευρωκεντρική, πλουραλιστική ή κοσμοπολίτικη. Στην κατηγορία αυτή, η εθνική ταυτότητα θεωρείται δεδομένη, αλλά πρωταρχικό ρόλο παίζει ο διαπολιτισμικός διάλογος, που είναι ανοικτός προς τον άλλο και θεωρείται βασική αξία στη σημερινή Ευρώπη.

Εκ διαμέτρου αντίθετη είναι μια τρίτη, μικρή κατηγορία, που μπορεί να ονομασθεί κλειστή, εθνικιστική και είναι αντίθετη προς την Ευρώπη και την ευρωπαϊκή ενοποίηση, χαρακτηριζόμενη από ανασφάλεια και ξενοφοβικά, ρατσιστικά σύνδρομα. Η γενικότερη εικόνα της Ευρώπης που προέκυψε είναι πολυδιάστατη, ρευστή και ασαφής, με καθαρή διαφοροποίηση μεταξύ εθνικής και ευρωπαϊκής ταυτότητας. Τα αποτελέσματα της ελληνικής έρευνας δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο της Κ. Κασιμάτη (εισαγωγή - επιμέλεια), (2004), Εθνική και Ευρωπαϊκή Ταυτότητα: Συγκλίσεις και αποκλίσεις, ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.

Νίκος Κοκοσαλάκης
*Επιστημονικός συνεργάτης ΚΕΚΜΟΚΟΠ
του Παντείου Πανεπιστημίου*